

De Unesco riep 2007, het achthonderdste geboortejaar van Mevlana, uit tot jaar van verdraagzaamheid. Mevlana is een peiler van de mystieke islam. Aan 'verdraagzaamheid' gaf hij een inhoud, die rijker is dan het Nederlandse begrip.

Sevtap Baycili

De tollende derwisjen in lange witte jurken zijn een vertrouwd beeld in promotiefilms van Turkije. Ze zijn volgelingen van Mevlana Mohammed Djelaliddin-i Rumi (1207-1273) en symboliseren liefde tussen alle mensen.

Ze zijn 'verliefd' op God en nodigen iedereen, ongeacht afkomst, geloofsvertoeging of zelfs goddeloosheid, uit tot liefde:

Kom! Welkom wie je ook bent, wat je ook bent; kom welkom,

Ook als je een ontkenner bent van God, een dienaar van vele goden, of een vuuraanbidder

Kom!

Kom,

Ook als je honderd maal berouw getoond hebt en vervolgens weer hebt gezondigd,

Kom toch, welkom, omdat de deur van ons klooster niet die van wanhoop is.

Het is de deur van de hoop. Daarom kom. Welkom.

Elke Turk kent deze 'universele uitnodiging van Mevlana', die ook de Turkse gastvrijheid verwoordt.

Mevlana, dichter, theoloog en filosoof, is een van de belangrijkste Turkse culturele helden. Hij heeft de status van een heilige, sommigen noemen hem zelfs 'profeet'.

Volgens aanhangers lijkt zijn filosofie op de universele verklaring van de rechten van de mens.

Misschien ging daarom de Unesco akkoord met het verzoek van Turkije (gesteund door Iran en Afghanistan) om Mevlana's erfenis in een 'jaar van verdraagzaamheid' onder de aandacht te brengen.

In sommige landen lukte dat beter dan in andere. In Nederland verzinkt 'de zin van het leven' in een klaagdebatcultuur en worden culturen, filosofieën, idealen, religies en taal teruggebracht tot klaagmiddelen.

In die sfeer bleef de aandacht voor Mevlana beperkt tot een kringetje welwillende Turken, soefimuzikanten, blanke boeddhisten en aanhangers van alternatieve levensvisies.

Dat is teleurstellend voor iedereen die graag eens iets positiefs wil horen over 'vreemde' culturen en 'wezensvreemde' religies. Maar het jaar is nog niet om!

Waarom zouden autochtone Nederlanders en moslims niet geïnteresseerd zijn in 'verdraagzaamheid'?

Ze hebben er de mond vol van. Of ze het ook over hetzelfde hebben blijft de vraag. Begrippen waarvan de betekenis algemeen lijkt vast te staan (zonder dat dat echt zo is) kunnen in een multiculturele samenleving gevaarlijke misverstanden veroorzaken.

Ook 'verdraagzaamheid' is zo'n begrip dat per cultuur andere ladingen krijgt te hebben. Het heeft weinig zin even haastig een heilig boek in te kijken. Meer soelaas biedt de taal, als plaats waar filosofen aan begrippen een specifieke invulling geven.

Mevlana is zo'n filosoof. Vooral aan hem is te danken dat het Turkse woord *hosgörü* een andere lading heeft dan het Nederlandse woord verdraagzaamheid.

Hosgörü betekent letterlijk zoiets als 'plezierige kijk'. Zoals verliefde mensen met plezier naar elkaar kijken. 'Verdraagzaamheid' daarentegen klinkt als het torsen van een onaangename last. Het geldt vaak als een modern democratisch concept maar lijkt eerder religieuze wortels te hebben: Jezus die het kruis draagt of zegt: „Als iemand een klap op je rechterwang geeft, keer hem dan de

De befaamde 'wervelende derwisjen' in de Utrechtse Geertekerk.

FOTO MAARTEN HARTMAN

andere toe”.

Nederlandse verdraagzaamheid 'verdraagt' iets dat slecht is. Een moslim heeft de plicht om via *jihad* het kwaad te bestrijden terwijl een christen zijn vijand lief moet hebben. Hier botsen niet islam en democratie maar interpretaties van twee heilige boeken.

Met zijn filosofie van liefde waarin jihad vooral een innerlijke strijd is, overbrugt Mevlana die oude verschillen. Verdraagzaamheid is volgens hem verbonden aan een positieve kijk op de mens.

Maar waarom nodigt een islamitische filosoof zelfs afvalligen uit in zijn huis? Is een godloochenaar juist niet de vijand die bestreden moet worden?

De 'universele uitnodiging' is in feite Mevlana's interpretatie van koranvers 39:53: „Julie moeten de hoop op Gods barmhartigheid niet opgeven. God vergeeft alle zonden.”

Goed en kwaad hebben geen vaste positieve of negatieve betekenis. Mevlana is relativist. Voor hem is God de bron van alles, ook van kwaad. In iedereen is goed en kwaad aanwezig.

Religie leert je het goede op te merken. 'Wederzijdse liefde' is Mevlana's metafoor voor de verhouding tussen God en individu. De ideale gelovige is niet Gods dienaar maar Gods 'geliefde minnaar'. Wie je echt bent, hoe mooi, weet je pas wanneer je met de ogen van je geliefde naar jezelf kijkt. Je ziet dan een betere ver-

sie van jezelf. Ook het doel van religie is kennis over je betere zelf.

Mevlana was Turk maar op wat Turkse, Griekse en Arabische gedichten na schreef hij uitsluitend Perzisch. Weinig anderen hebben zoveel metaforen bedacht. Soms gebruikt hij combinaties van metaforen zodat hij moeilijk is te begrijpen terwijl zijn bedoeling toch eenvoudig is. Overigens, wat Mevlana echt uniek maakt is niet wat hij deed, schreef of bedacht, maar de liefde die mensen voor hem voelen, zelfs acht eeuwen na zijn dood.

Mevlana werd in 1207 geboren in Belhi in Afghanistan. Zijn vader Mohammed Bahaeddin Veled was een topgeleerde. In 1212 vluchtte het gezin voor de Mongolen, na jaren verblijf in Midden-Oosterse steden belandde het in Anatolië. Op uitnodiging van de sultan van het Turkse Selcuken-rijk, Allaeddin Keykoebaat (wiens moeder en vrouw christen waren) vestigde de familie zich in 1228 in Konya.

Na zijn vaders dood volgde Mevlana hem op als hoogleraar. Hij was zeer geliefd maar juist dat werd zijn probleem. Zijn vriendschap met een pelgrim uit Tabriz (noord-Iran) wakte massale jaloezie in Konya. Zijn levensverhaal is daarom ook een trieste geschiedenis van een liefde tussen twee vrienden.

Mevlana beschreef later hoe hijzelf was voor zijn ontmoeting met Sjemseddin-i Tabrizi ('Zon uit Tabriz'): als een olielamp die nog niet is aange-

Mevlana kijkt met verliefde ogen

stoken. Vanuit Tabriz komt Sjems naar Konya. Hij beweerde dat God hem in een droom de identiteit van een van zijn geliefden onthuld heeft: Djelaliddin-i Rumi. Sjems vroeg God om een vriend. Hij wilde iemand die zijn gezelschap verduurde, met wie hij kon praten en discussiëren. Voor je plezier converseren heet in het Turks *moehabbet* wat ook 'van elkaar houden' betekent. Wanneer Mevlana Sjems ontmoet valt hij flauw van verbazing. Hij is verliefd.

Bij religieuze verlichting verdwijnt het onderscheid tussen minnaar en beminde. Of zoals Mevlana zegt: het onderscheid tussen dronkaard en drank. De drank is de kennis van God die op het gezicht van een gelovige te lezen is. Het is ook Gods liefde voor een mens.

Niet iedereen was blij met de vriendschap tussen Sjems en Mevlana. Van alle kanten kreeg Sjems doodsb bedreigingen. Op straat vielen mensen hem lastig. Hij zei toen tegen een zoon van Mevlana: „Ik zal spoorloos verdwijnen.” Die zoon gold later als de man achter een complot tegen Sjems, die zou zijn onthoofd.

Het afscheid is abrupt. Op een avond klopt iemand op de deur, die Sjems wil spreken. Sjems gaat en komt nooit terug. Mevlana gaat hem zoeken. Na jaren stopt hij daarmee. Hij beseft dat hij al zoekend zelf Sjems is geworden. Sjems is nog altijd in hem. „Ik ben Sjems net als Sjems ik is”, schrijft hij. Als je echt

verliefd bent dan word je zelf degene van wie je houdt.

Dat is de relatie is tussen God en de mens:

Een man klopt op de deur van de geliefde, een stem achter de deur vraagt: wie is het?

De man zegt: ik ben het! De stem: er is hier geen plaats voor jou.

De arme man leeft een jaar eenzaam, kwijnend van liefdesverdriet. Na een jaar komt hij terug en klopt nog een keer aan de deur van de geliefde.

De stem vraagt weer: wie is het?

De man zegt nu: jij bent het!

En de deur wordt geopend.

Mevlana schrijft zijn liefdesgedichten onder het pseudoniem Sjems-i Tabrizi.

Wanneer hij langs een winkeltje loopt hoort hij het ritmische geluid van de goudsmid en begint hij sponstaan te dansen. Zo ontstaat de dans van de wervelende derwisjen. De verliefde mannen die in een roes verkeren, die zonder misselijk of duizelig te worden steeds sneller draaien en niets om de wereld geven omdat de geliefde, die ze als zichzelf kennen, alles waard is.

Waarom zouden Nederlanders Mevlana kennen? Een ingewikkelde filosoof uit de dertiende eeuw uit een vreemde cultuur met een 'wezensvreemde' religie (Simonis)?

Mevlana toont dat er meer dan één islam bestaat. Geen gematigde, radicale of liberale 'islams' maar verschillende interpretaties van de Ko-

ran met totaal andere theologieën.

Daar kleeft een gevaar aan. Het verlies aan eigen cultuur en taal, waarin verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid en solidariteit op een eigen, Turkse manier zijn gedefinieerd kan uitmonden in onverdraagzaamheid bij jonge moslims. Je kan dan een arme, hybride cultuur krijgen, sterk beïnvloed door de Nederlandse klaagmentaliteit waarin zelfs religie een klaagmiddel is.

Het huidige gewelddadige beeld van de islam leeft bij sommige politici én veel Nederlandse moslimjongeren zijn er zelf in gaan geloven. Religie gebruiken zij om hun eigen groep te definiëren en de buitenwereld uit te sluiten.

Tegen die achtergrond is het de vraag of het verstandig is om behoud van eigen cultuur te zien we als een obstakel voor integratie en om mensenrechten steeds uit te leggen als westerse verworvenheden en niet als wijsheid die in alle culturen voorkomt.

Mevlana maakte net als de westerling in de Tweede Wereldoorlog, de verwoesting van zijn land en de moord op zijn volk door een genadeloze vijand mee. De nazi's van Mevlana's tijd, de Mongolen, hadden geen heilig boek, evenmin als Hitler.

Misschien wilde ik eigenlijk alleen dat laatste kwijt.

Sevtap Bacili (Istanboel, 1968) is filosoof. Ze publiceerde onder meer 'De Markovketen' en 'Donderpreken'.